

НОВИЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИВЧЕННІ ЗДОБУВАЧАМИ З ВАДАМИ СЛУХУ ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛЬНОСТІ „ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ, ЕРГОТЕРАПІЯ”

*Р. І. ЧАЛАНОВА,
Л. М. ЯКОБЧУК*

Усі сучасні законодавчі акти світового й державного рівня, якими підтверджені рівні права на отримання освіти для людей з особливими потребами поряд із здоровими людьми, є прогресивним проривом у свідомості людства [4, 5, 7]. Відповідно до сучасних поглядів на правові положення, наявність фізичних відхилень у стані здоров'я індивіда уже не розглядається як обмежувальний чинник для реалізації потреби в інтелектуальному розвитку [7].

Як зазначає Г. Давиденко (2015), „основною рекомендацією Ради Європи для країн-членів є заклик стосовно законодавчого й фінансового забезпечення спеціальних служб, зорієнтованих передовсім не на методико-дидактичну, а на організаційно-соціальну повсякденну допомогу” [3]. З числа основних перешкод доступу інвалідів до провідних ВНЗ, згідно з даними, наведеними Г. Давиденко (2015), провідні соціологи Центру з досліджень інвалідності та соціальної непристосованості CTNERHS (Париж, Франція) вказують на дефіцит методів, що уможливають компенсування інвалідності (наприклад, відсутність перекладів знаковою мовою, універсальність).

Розширення доступу до освіти людей з особливими потребами відкриває можливості для глибшого розвитку наявних у них особистісних переваг і набутих позитивних властивостей компенсаторного характеру. У якості компенсаторно-замісного механізму в осіб, які мають порушення слуху, слід вважати посилення тактильно-кінестетичної чутливості [6]. Ця властивість успішно може бути реалізована у роботі фізичного терапевта.

Сьогодні для осіб з обмеженими можливостями відкривається перспектива оволодіння новими сучасними спеціальностями. Активний підхід до питання особистісного становлення людей з особливими потребами шляхом підвищення рівня освіти дозволяє їм посісти міцне становище у суспільстві.

Проте слід враховувати, що втрата слуху позбавляє людину важливого джерела інформації і, тим самим, призводить до зниження когнітивних функцій, що безпосередньо і опосередковано обмежує її інтелектуальні можливості. Недостатній рівень оволодіння мовою є певною перешкодою для повноцінного розвитку усїєї пізнавальної діяльності здобувачів з вадами слуху [2].

Дефект мовного розвитку стає причиною уповільнення швидкості й обмеженість сприйняття, зниження пам'яті і гальмування процесів мислення у осіб з порушеннями слуху. Психологічними характеристиками особистості людей з проблемами слуху є занижена самооцінка, невпевненість у собі, підвищена залежність від оточуючих, низька комунікабельність, песимістичне налаштування і схильність до егоїстичності [2].

Наявність комплексу відхилень, що знижують якість деяких напрямків вищої нервової діяльності у осіб з порушеннями чи повною відсутністю слуху, впливає на орієнтацію при виборі найоптимальнішого напрямку професійної освіти. Процес навчання таких студентів вимагає урахування вторинних сенсорних порушень, які більшою чи меншою мірою притаманні основній патології, важливими є й варіанти розвитку компенсаторних механізмів, що супроводжують цю патологію. Аномалії первинного плану і розвиток вторинних відхилень, особливості уваги, мислення, пам'яті, зниження фізичної витривалості вносять суттєві корективи у педагогічний процес і визначають стиль та методи роботи педагогів із таким контингентом студентів [1].

Відомо, що медична наука специфічна у своїй основі і відрізняється винятково складною термінологією. Засвоєння медичних дисциплін передбачає необхідність свідомого запам'ятовування великого об'єму інформації та глибинного її розуміння. З цієї позиції оволодіння медичною професією має певні складнощі для студента з особливими освітніми потребами.

Метою цього дослідження стало викладення запропонованого раціонального підходу до викладання теоретичних дисциплін медичного спрямування на кафедрі медицини та реабілітації у студентів з вадами слуху.

Умова оптимального викладення навчального матеріалу. Особливості уваги, мислення, пам'яті у осіб з порушеннями або відсутністю слуху висувають підвищені вимоги до викладання навчального матеріалу. Враховуючи специфіку медичної науки, однією із найважливіших умов викладання є обов'язкова медична освіта не лише основного викладача, але і його асистента. Дотримання цієї умови полегшує спільну роботу над навчальним матеріалом. Наявність медичної освіти у перекладача-дактилолога гарантує не лише максимально точно

донесення інформації до свідомості студента, але дозволяє використовувати методи корекційної педагогіки у педагогічному процесі осіб з порушеннями або відсутністю слуху. Спільна злагоджена робота викладача та його асистента відкриває ширші можливості для максимально ефективного застосування усіх доступних засобів і методів викладення навчального матеріалу за одиницю часу. У результаті такий посилений підхід полегшує роботу, спрямовану на формування логічного й образного мислення, розширення діапазону сприйняття, розвиток пам'яті. Робота у єдиному професійному полі викладача та його асистента є запорукою глибокого взаєморозуміння, що забезпечує ефективність їх співпраці у досягненні головної мети – засвоєння здобувачами усього інформаційного об'єму.

Забезпечення багатобічного візуального сприйняття. При викладенні навчальної інформації необхідно підсилити мультимедійних засобів методами, які додатково мобілізують візуальне сприйняття. Для кращої наочності і стимуляції уваги ефективним є паралельне пояснення матеріалу, викладеного у вигляді презентації, доповнене написанням основних термінів, схематичним і графічним зображенням деталей на дошці. За допомогою схем досягається спрощення і більша зрозумілість викладеного матеріалу.

Використання опорних інформаційних елементів. Запам'ятовування інформації зазвичай досягається її повторенням. Для підвищення ефективності засвоєння матеріалу пропонуються наступний прийом. У матеріалі, що викладається, обирається об'єкт розгляду, який ми називаємо опорним інформаційним елементом. Наприклад, опорним інформаційним елементом может бути клітина, будь-який її структурний компонент (органела), біологічна тканина тощо. Подання інформації здійснюється шляхом поетапного (упродовж певної кількості занять) введення у навчальний матеріал нових понять, які характеризують той чи інший елемент, що розглядається. Таким чином, при додаванні нової інформації, що стосується цього елемента, ніби по спіралі, ми знову і знову повторюємо попередні відомості, додаючи і поглиблюючи інформацію про опорний інформаційний елемент, який розглядається. Запропонований метод призводить до природного поетапного запам'ятовування і виключає механічний спосіб повторення матеріалу.

Активізація образного мислення. Мовне обмеження збіднює образне мислення у людей з вадами слуху. Однак, використання методу порівняння з доступними для розуміння прикладами активує образне мислення та сприяє покращенню засвоєння навчального матеріалу.

Коллективне обговорення матеріалу. У процесі спільного розгляду характеристик опорного інформаційного елемента зазвичай група поживляється. Кожен намагається назвати рису, яку згадав. Таким чином, доповнюючи один одного, група активно відновлює і повторює усю інформацію, яка характеризує опорний елемент. Позитивний психологічний компонент підвищує засвоєння навчального матеріалу.

Перевагою колективного обговорення навчального матеріалу є згладжування різниці у швидкості сприйняття інформації студентами з порушенням слуху. Швидкість сприйняття інформації характеризується проміжком часу, необхідним для усвідомлення змісту питання і готовністю дати на нього відповідь. У здобувачів із сповільненим сприйняттям при такому підході не виникає негативних психологічних реакцій, що посилює позитивне налаштування у роботі усього колективу. У якості позитивного чинника слід відмітити, що такий підхід не порушує динамізм усього навчального заняття.

Обговорення запропонованого методу. Педагогічний процес із контингентом здобувачів, які мають обмеження слуху, більшою мірою зорієнтований на індивідуальну роботу. Враховуючи особливості ураження слуху у кожному конкретному випадку і відмінності у „стартовій позиції”, які визначаються усією попередньою педагогічно-виховною роботою та психологічним кліматом у сім'ї здобувача, індивідуалізований підхід, безумовно, виправданий. Однак, саме колективний метод при обговоренні нової інформації цілком забезпечує той позитивний психологічний клімат, який сприяє покращенню запам'ятовування нової інформації. У процесі спостереження з'ясувалося, що спільна робота над навчальним матеріалом серед нечуючих студентів переважно сприяє прояву якостей співпраці, а не почуття конкуренції і претензій на лідерство. При цьому виникає поживлення у обговоренні деталей матеріалу, що підсилює позитивний компонент у робочій атмосфері заняття.

Коллективне обговорення навчального матеріалу сприяє більшій свободі у здійсненні діалогу між викладачем і студентами. Звичайно, такий підхід оптимізує творчий компонент у проведенні заняття. Далеко не усі деталі викладеного навчального матеріалу можна забезпечити попередніми „домашніми заготовками”. Саме у процесі вільного взаємного діалогу виникають ті доступні для розуміння яскраві порівняльні образи, які оптимізують збіднене образне мислення осіб з вадами слуху, що активує сприйняття і запам'ятовування навчальної інформації.

Мобілізація усіх педагогічних ресурсів передбачає посилення візуального компонента сприйняття інформації. Для здобувачів із повною втратою слуху більше, ніж для слабчущих, характерне переважання наочно-дієвого і наочно-образного мислення над словесно-логічним. Вони, зазвичай, краще запам'ятовують наочний матеріал, ніж словесні пояснення, що підвищує активність мислення.

При роботі із здобувачами з порушенням слуху необхідно, щоб усне пояснення матеріалу підкріплювалося наочним зображенням і потім дублювалося усним поясненням. Таким чином,

схема пояснення нового матеріалу наступна: пред'явлення презентації з необхідним усним поясненням матеріалу, доповнення пояснення схематичним, графічним і письмовим візуальним об'єктом, обговорення запропонованого матеріалу. Структурно-логічні схеми, таблиці і графіки, що концентрують і узагальнюють інформацію, активізують різні види пам'яті. Методична система навчання таким чином суттєво підвищує рівень наочності викладання.

Недостатній рівень володіння мовою, у свою чергу, є перешкодою для повноцінного розвитку усієї пізнавальної діяльності здобувачів з порушенням чи втратою слуху; мовна недостатність стає причиною своєрідності їх сприйняття, пам'яті й мислення, є причиною відставання у здатності проводити аналіз і синтез сприйнятої інформації, оперувати образами. Це виявляється у тому, що нечуючі чи слабочуючі порівняно з однолітками з нормальним слухом менше здатні визначати деталі в об'єкті, виділяти суттєві ознаки.

Запропонований метод використання опорних інформаційних елементів акцентований саме на цих відхиленнях сприйняття людьми з вадами слуху. У якості опорного елемента може бути використана будь-яка деталь об'єкта, що його характеризує, залежно від особливостей матеріалу, який вивчається, і результатів засвоєння його здобувачами. При виявленні викладачем недостатньо засвоєного фрагмента інформації саме він може бути використаний у якості опорного елемента для додаткового розгляду. Такий підхід дає можливість поступового введення нових характеристик опорного інформаційного елемента і поетапного повторення інформації, яка щоразу розширюється і поглиблюється.

При обранні способу викладення лекційного матеріалу оптимальним є застосування усіх чотирьох видів мови (жестової, дактильної, письмової, усної), доповнених запропонованими методами. При підготовці лекційного матеріалу, таким чином, реалізується принцип закріплення зв'язку різних видів сенсорного сприйняття для забезпечення поєднання абстрактного мислення з наочною, що підвищує рівень розуміння, запам'ятовування, збереження у пам'яті запропонованого навчального матеріалу.

Висновки:

1. Робота із здобувачами, які мають порушення або відсутність слуху, підтверджує правомірність і, безумовно, прогресивний характер законодавчих актів, спрямованих на надання рівних можливостей у отриманні освіти людям з особливими потребами поряд із здоровими молодими людьми.

2. Враховуючи прямі порушення і опосередковані сенсорні відхилення у осіб з порушенням слуху, робота із здобувачами вимагає оригінального і посиленого підходу у викладенні навчального матеріалу.

3. Важливим у навчальному процесі при викладанні медичних дисциплін є застосування подвійних зусиль викладача та його асистента, який має медичну освіту.

4. Використання опорних інформаційних елементів сприяє концентрації уваги на об'єкті, забезпечує поетапне наповнення його новими характеристиками, покращує сприйняття та запам'ятовування навчального матеріалу.

5. Для оптимізації навчального процесу і підвищення його ефективності необхідна мобілізація компенсаторних сенсорних механізмів, а саме – активація візуального сприйняття шляхом використання усіх наочних засобів викладення інформації з паралельним усним поясненням матеріалу.

6. Максимальне застосування ефектів колективного обговорення матеріалу дозволяє потенціювати психологічний компонент забезпечення навчального процесу.

7. В атмосфері колективного обговорення навчального матеріалу, що викладається, полегшується розвиток і використання образного мислення, згладжуються відмінності у швидкості сприйняття інформації. Таким чином, поряд з навчальним процесом, відбувається процес корекційної педагогіки.

Список використаних джерел:

1. Вплив втрати слуху на адаптаційні і реабілітаційні процеси глухих підлітків / Н. Г. Байкіна, А. В. Мутьєв, Я. В. Крет // Адаптивна фізична культура. – СПб, 2002. – № 4 (12). – С. 14-19.
2. Виготський Л. С. Основи дефектології [Текст] / Л. С. Виготський. – СПб.: Лань, 2003. – 654 с.
3. Давиденко Г. В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу: [монографія] / Г. В. Давиденко. – Вінниця, 2015. – С. 138-140.
4. Давиденко Г. В. Концептуальні основи інклюзивної освітньої парадигми / Г. В. Давиденко // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2014. – Вип. 43. – С. 162-167.
5. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”: За станом на 1 січ. 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2005. – С. 2.
6. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / В. В. Засенко // Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід): Матеріали міжнар. конф. – К., 2004. – С. 102-107.
7. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 2 груд. 1993 р. № 48/96 [переклад укр. мовою] // Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, сорок восьмая сессия, Дополнение № 49 (A/48/49). – С. 292-306.